

ОПОРНІ КОНСПЕКТИ

Виникнення освіти й виховання в світовій суспільній цивілізації

Педагогіка давнього світу

Форми виховання в родових общинах

- Передача досвіду.
- Залучення до праці.
- Ініціації.
- Будинки молоді (перші заклади для виховання молоді).
- Патріархат. Моногамія.
- Форми: ігри, традиції, звичаї, ритуали, обряди, табу.
- Розпад первісного ладу: моногамія, сімейне виховання, піктографічне письмо, будинки молоді.

Виховання і навчання в країнах Давнього Сходу

Шумерія ↔ рання рабовласницька держава, перші школи. Клинопис (600 знаків). Платне навчання.

Давній Єгипет ↔ двірцеві школи, школи для жерців, школи писарів, ієрогліфічне письмо (700 знаків).

Давня Індія ↔ кастове виховання, школа брахманів і кшатріїв (10 років).

Давній Китай ↔ общинні школи, дисципліна, покарання; спеціальні школи, аристократичні школи. Першу приватну школу відкрив Конфуцій (551-479 до н.е.).

Освіта та виховання у Давній Греції

Афінська система	Спартанська система
<p><i>Мета виховання:</i> різнобічний гармонійний розвиток особистості</p> <p><i>Форми та зміст:</i> 0—7 р. — сімейне виховання; 7—13 р. — музична школа; школа граматаста (навчання грамоті і лічбі); школа кіфариста (літературно-музичне виховання); 13—18 р. — гімназичні школи: палестра (школа давнього п'ятиборства); гімназія (риторика, гімнастика, музика); 18—20 р. — ефебія.</p> <p><i>Традиційні цінності виховання:</i> єдність, рівність перед законом, ідеал героїчного і безкорисного служіння рідному місту.</p>	<p><i>Мета виховання:</i> підготовка мужніх, дисциплінованих, загартованих воїнів.</p> <p><i>Форми навчання і виховання:</i> 0—7 р. — сімейне виховання; 7—18 р. агелли (військові загони); 18—20 р. — військова служба (ефебія).</p> <p><i>Зміст навчання і виховання:</i> володіння зброєю, розвиток сили і витривалості; елементарне навчання читанню й письму, розвиток кмітливості, вміння висловлювати думки аргументовано і лаконічно; естетичне виховання через військові пісні і танці, розвиток почуття краси тіла.</p> <p><i>Методи виховання:</i> особистий приклад, змагання, формування звичок, покарання, бесіди; общинне виховання.</p>

Етапи навчання у Давньому Римі

<p><i>Сімейне виховання</i> (від народження до 7 років) — найдавніший вид римського виховання, якому приділялась велика увага.</p>
<p><i>Елементарна школа</i> (від 7 до 11—12 років) — з V ст. н.е. — мала суто практичний характер; хлопчиків і дівчат навчали читанню, письму, лічбі.</p>
<p><i>Школа граматики</i> (від 11 до 12—15 років) — передбачалося вивчення латинської та грецької мови та літератури (граматика, поетика, стилістика) на основі творів Гомера, Вергілія, Теренція; вивченню основ «вільних мистецтв» приділялось другорядне значення. Відбувалося формування «досконалого оратора» як освітнього ідеалу.</p>
<p><i>Школа ритора</i> (від 15 до 20 років) — незначна кількість юнаків детально вивчала в теорії і на практиці ораторське мистецтво за зразком промов Цицерона для підготовки до судової діяльності.</p>

Перші педагогічні теорії

Сократ 469-399 років до н.е.

Погляди:

- заперечував пізнання світу;
- проголошував необхідність пізнання себе;
- важливість вчительських настанов;
- дієвість переконання як засобу виховання;
- евристичний метод навчання.

Платон (учень Сократа) 427-347 років до н.е.

Засновник філософської школи в Афінах.

Твори: «Держава», «Закони»;

Погляди:

- заперечував пізнання світу;
- запропонував першу систему освіти: формування «і тіла, і душі», суспільне виховання, дошкільні заклади, школи-палестри, гімназії, ефебії, вищу освіту;
- ставився до праці зневажливо.

Аристотель (учень Платона) 384-322 років до н.е.

Твори: «Політика», «Метафізика» «Про душу»

- виховував О.Македонського.
- заснував в Афінах школу-ліцей;
- зробив першу спробу вікової періодизації (по 7 років);
- заперечував трудове виховання.

Демокрит 460-370 років до н.е.

- ідея грамотного розвитку;
- принцип природо відповідності;
- виховання в праці;
- батьківський авторитет.

Квінтіліан Марк Фабій

Керівник риторської школи в Давньому Римі

Праці «Про виховання оратора»

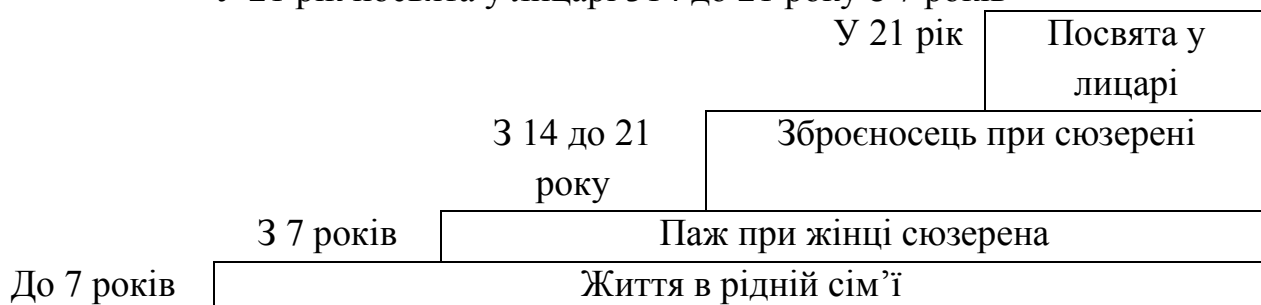
Погляди:

- всі діти здібні;
- ранній початок навчання;
- навчання мові, музиці;
- викладання різних предметів;
- вимоги до вчителя, особливо до тих, хто є першим вчителем.

Школа і педагогіка епох Середньовіччя та Відродження

Лицарське виховання (епоха Раннього Середньовіччя)

У 21 рік посвята у лицарі 3 14 до 21 року 3 7 років

Типи шкіл в країнах Західної Європи в епоху Пізнього Середньовіччя

Типи шкіл	міські, цехові, гільдійські приватні	парафіяльні	соборні, монастирські	факультети мистецтв в університетах	Університети (вищі факультети: теологічний, юридичний, медичний)
знання	елементарні знання	латинська граматика	trivium	Trivium + quadrivium	загальні та фахові

Перші університети :

- Болонья (1168);
- Оксфорд (1168);
- Кембридж (1209);
- Париж (1253);
- Прага (1348).

Вікторіно да Фельтре
1378-1446 рр.

Особливості діяльності школи: повага до особистості дитини, заборона тілесних покарань, розвиваючий характер навчання, велика увага фізичному та естетичному розвитку, застосування ігрових методів навчання, розвиток учнівського самоврядування.

Зміст освіти: класичні мови (давні мови, римська і грецька літератури), відомості з точних наук (діти вивчали математику, у викладанні якої мали місце наочні посібники і практичні роботи), сім вільних мистецтв.

Мор Томас

письменник утопічного соціалізму

Основні праці: „Золота книга про найкращий людей і про новий острів”, „Утопія”

Намалював картину ідеального суспільства, де була відсутня приватна власність, панувала суспільна організація виробництва і розподілу. У змальованій Т. Мором картині держава піклується про освіту і виховання своїх громадян. Навчання є загальним для дітей обох статей, ведеться рідною мовою.

Поряд з елементарною освітою учням-утопійцям даються також знання з музики, діалектики, науки числа і виміру, а також астрономії. Молодь виховується в дусі гуманістичної моралі, фізичного розвитку, підготовки до трудової діяльності.

Землеробство вивчається теоретично в школі і практично на полях. Люди, які займаються наукою, звільнені від фізичної праці, а ті, які не виправдовують покладених надій, повертаються до землеробства і ремесел. Все доросле населення Утопії може на дозвіллі займатись наукою і мистецтвом в спеціально відведених для цього місцях.

Т. Мор проголошує принципи загального навчання, рівноправної освіти для обох статей, висловлює думку про організацію самоосвіти, підкреслює велику роль праці у вихованні дітей, вперше висловлює думку про знищення протилежності між фізичною та розумовою працею.

Кампанелла Томазо

італійський філософ, поет, політичний діяч, представник утопічного

соціалізму, мислитель
1568-1639 р.р.

Основні праці: утопія "Місто Сонця" (1623), "Монархія Месії" (1633), "Метафізика" 1638), "Переможений атеїзм" (1631), "Апологія Галілея" (1622).

Вчення.

У творі "Місто Сонця" показав ідеальний суспільний лад, при якому люди живуть на засадах повної політичної і економічної рівності. Приватна власність і гроші відсутні. Всі члени суспільства зобов'язані займатись сільськогосподарською і ремісничою працею не більше чотирьох годин на день. Найздібніші займаються наукою і мистецтвом. Готуючись до трудової діяльності, діти спочатку відвідують різні майстерні, а потім долучаються до громадської праці. Навчання розпочинається з двох років із застосуванням наочності. Стіни "Міста Сонця" розписані картинами, на яких зображені різні галузі знань і ремесел. Гуляючи зі своїми наставниками вздовж стін, маленькі діти засвоюють алфавіт і вчать ся говорити, потім, граючись, оволодівають навчальними предметами. На восьмому році життя діти приступають до активного і свідомого навчання. Виховним керівником є вчений Сонце (метафізик), його помічники – Мон (Могутність), Сін (мудрість), Мор (любов) .

Західноєвропейська педагогіка епохи Нового Часу та Просвітництва.

Структура шкільної системи за Я.А.Коменським

Для дитини (0—6 р.)	<i>Школою є:</i>	Материнське піклування (школа)
Для отрочтва (6—12 р.)		Елем. школа: народна, рідномовна
Для юнацтва (12—18 р.)		Латинська школа (гімназія)
Для зрілості (18—24 р.)		Академія і подорожі

Педагогічна система Дж. Локка

Мета виховання. підготовка джентльмена який
вміє вести свої справи розумно і прибутково

Програма виховання джентльмена:

моральне виховання, розумове виховання, фізичне виховання

Завдання виховання: розвиток здорового духу у здоровому тілі

Методи виховання: приклад, вправи, виховні ситуації бесіди,
покарання, заохочення

Організація виховання:

джентльмен виховується в сім'ї, а не в школі

**Загально-педагогічні ідеї Ж.-Ж. Руссо
(1712-1778)**

Джерела виховання

Від природи: внутрішній розвиток здібностей та органів
людини

Від оточуючих речей: набуття власного досвіду відносно оточення

Від людей: навчання тому, як користуватися природними здібностями

Принципи виховання за Ж.-Ж. Руссо

Принципи виховання

Природне виховання: спілкування з природою,
гармонія з нею

Вільне виховання: ідея доброго начала як первинної сутності людини

Трудове навчання: «праця є неминучим обов'язком суспільної людини»

Праці: «Еміль, або Про виховання» - роман-трактат (1762) «Сповідь» – автобіографічний твір.

Західноєвропейська педагогіка кінця XVIII–першої половини XIX ст.

Основні принципи виховання Й. Песталоцці

природовідповідне виховання

саморозвиток		
сили серця (<i>моральні якості</i>) - виростають із природної схильності до любові, віри, почуття сорому, володіння собою	сили розуму (<i>знання</i>) - виростають із природної схильності до зовнішнього та внутрішнього споглядання	сили руки (<i>уміння</i> -) виростають із природних здібностей до розвитку тіла та його органів
гармонійний розвиток усіх природних сил людини		

Елементарність

Така організація навчання і виховання, при якій виділяються найпростіші елементи моральної сфери дитини, пізнання, практичної діяльності, що дозволяє безперервно просуватися від простого до більш складного, доводити добротності, знання та практичні навички дітей до можливого рівня досконалості

Праці:

-«Лінгард і Гертруда»

-«Як Гертруда вчить своїх дітей»

-«Лебедина пісня»

Найпростіші елементи завдання про речі:

Число

Форма

Слово

Погляди:

Вивчення мови

Звуковий метод навчання грамоти

Фізичне виховання

Герbart Йоганн Фрідріх

німецький психолог, філософ, математик, педагог

1776-1841 рр.

Й.Ф. Герbartу належить положення про педагогіку як про науку і як мистецтво. Він перший спробував оформити педагогіку як науку. **Мета виховання:** гармонія волі з етичними ідеями і викликання багатобічної зацікавленості (має 6 видів: емпіричний, спекулятивний, естетичний, симпатичний, соціальний і релігійний). Підґрунтям зацікавленості вважав увагу і висунув тому в якості найважливіших дидактичних задач пробудження і підтримку аперцептивної уваги і розвитку довільної уваги. Розглядаючи умови для збудження у дітей інтересу до шкільних занять, Герbart звернув увагу на необхідність систематичного, зв'язного викладу матеріалу вчителем, причому виклад не повинен бути розтягнутим, одноманітним, занадто спрощеним, тому що знижує зацікавленість і розпилює увагу. Ряд корисних порад Герbart дав з приводу методики завчення дітьми матеріалу напам'ять з урахуванням різних типів пам'яті. Вчення Герbartа про придушення «злої волі» дитини, система покарань, введення кондуїту та каруеру, жорстка регламентація навчального процесу, введення великої ролі релігії в справі, виховання – ці положення були сприйняті урядовою педагогікою періоду реакції в багатьох країнах, в тому числі і в Росії.

На першому ступені (ясності) реалізується першочергове ознайомлення учнів із новим матеріалом, засноване на широкому застосуванні засобів наглядності. На другому ступені (асоціації) приходить встановлення зв'язку нових уявлень із старими в процесі вільної бесіди. Третій ступінь (система) характеризується зв'язним викладенням нового матеріалу з виділенням основних положень, з виводом правил і формулюванням законів. На четвертому ступені (метод) у учнів в процесі виконання вправ із використанням нових знань на практиці.

*Загальні тенденції світової педагогіки
кінця XIX-початку XX ст.*

Провідні течії та представники реформаторської педагогіки

<p><i>Соціальна педагогіка</i></p> <p>«Індивідуальна соціалізація» особистості шляхом її приєднання до «колективних уявлень» (суспільно-моральних цінностей) - <i>Е. Дюркгейм, В. Дільтей, Б. Рассел, Р. Зейдель</i></p>	<p><i>Педологія</i></p> <p>Комплекс психологічних, біологічних та соціальних знань про розвиток дитини у їх цілісності - <i>Е. Мейман, Е. Торндайк, С. Холл, А. Біне</i></p>	<p><i>Експериментальна педагогіка</i></p> <p>Наукове обґрунтування принципу природовідповідності на основі вивчення анатомії, фізіології та психології дитинства - <i>Е. Мейман, В.А. Лай, А. Біне, Е. Торндайк</i></p>
<p><i>Трудова педагогіка</i></p> <p>Праця як навчальний предмет і головний принцип діяльності школи, що готує до професійної діяльності та виконання громадських обов'язків - <i>Г. Кершенштейнер</i></p>	<p><i>Теорія вільного виховання</i></p> <p>Принцип педоцентризму, який передбачає свободу вибору дитиною діяльності, її вільну творчість як основу розвитку - <i>Е. Кей, Л. Гурлітт, М. Монтессорі</i></p>	<p><i>Прагматична педагогіка</i></p> <p>Навчання як набуття особистого досвіду розв'язання життєвих проблем; „навчання через діяльність” – <i>Д. Дьюї, Е. Паркхерст, У. Кілпатрік</i></p>
<p><i>Педагогіка творчості</i></p> <p>Розвиток вільної особистості передусім засобами художньо-естетичної творчості - <i>Е. Зальвюрк, Л. Ліхтварк</i></p>	<p><i>Школа дії</i></p> <p>Практична діяльність у різноманітних формах як обов'язкова умова її розвитку - <i>А. Лай</i></p>	<p><i>Педагогіка особистості</i></p> <p>Виховання вільної особистості шляхом стимулювання її творчого саморозвитку - <i>Г. Шаррельман, Г. Гаудінг, Е. Вебер</i></p>

Нова педагогіка

Творче поєднання у педагогічній практиці досягнень різних напрямів реформаторської педагогіки на основі принципів педоцентризму, вільного вибору дитиною форм діяльності, диференціації навчання, - творчої рівноправної взаємодії між учителем та учнями - *Е. Клапаред, А. Фер'єр, С. Френе.*

Українська народна педагогіка

Мета вихован ня:	Принципи виховання:	Методи виховання:	Засоби виховання:
<p>виховання людини- трудівника, патріота, гуманіста</p>	<ul style="list-style-type: none"> •природо-відповідність; •культуро- відповідність; •гуманізм; •активність •дитини; •трудова основа •виховання; •послідовність і систематичність; •емоційна основа виховання 	<p>особистий приклад;</p> <p>залучення до активної діяльності;</p> <p>заохочення і покарання;</p> <p>настанови; повчання</p>	<p>рідна мова;</p> <p>усна народна творчість;</p> <p>приклад батьків;</p> <p>традиції та обряди;</p> <p>матеріальна культура народу;</p> <p>праця;</p> <p>народні ігри, іграшки, забави</p>

Етапи розвитку української народної педагогіки

Народна педагогіка дохристиянської доби
Народна педагогіка княжої доби
Козацька педагогіка
Родинно-громадська педагогіка XIX ст.
Народна педагогіка часів українського державотворення
Народна педагогіка радянських часів
Народна педагогіка у незалежній Україні

Педагогічна думка Київської Русі (VI – IX ст.)

Форми навчання:

групове - індивідуальне

Школи :

язичницькі - християнські

988 р. – князь Володимир відкрив у Києві при церкві школу (300 дітей)

Види шкіл:

Школи «книжного вчення» (підвищеного типу) – сім вільних мистецтв;

Монастирські школи (індивідуальна форма);

Школи-грамоти (в містах, на кошти батьків);

Жіночі школи;

Кормильство.

«Пчела» – збірка цитат із Святого письма, перекладений з візантійського варіанту, 71 розділ.

«Златоуст» – збірник промов грецького проповідника

«Ізборник Святослава 1073 року» – тексти античної літератури (383 статті) у формі запитань і відповідей.

«Ізборник Святослава 1076 року» – тексти виховного характеру (44 статті).

«Слов про закон і благодать» митрополита Іларіона

«Повчання дітям» Володимира Мономаха (1096 або 1117)

Представники педагогічної думки:

І. Федоров (1510-1583) – видав першу східнослов'янську «Азбуку»

С. і Л. Зизанії – видав граматику словенську

І. Вишенський (1545-1620) – “Суперечна мудрого латинника з немудрим русином”

І. Борецький – «О воспитании чад»

П. Беринга (1560-1632) - «Лексикон словесно-руський і імен толкованіє»

М. Смотрицький (1572-1633) – «Грамматика словенская»

Є. Славинецький – «Громадянство звичаєв дитячих»

Школа в Україні періоду Відродження

XVI -XVII ст.

Структура освіти на українських землях та педагогічна думка XVI (першої половини XVII століття)

<u>Вища освіта</u>			
Острозький <i>триязычний</i> <i>колегіум</i> [академія). Заснований князем Костянтином Острозьким. Існував у 1576—1636 рр.		Львівський <i>університет</i> . Починає свою історію від єзуїтського <i>колегіуму</i> з 1661 р.	
<u>Середня освіта</u>			
<i>Католицькі</i> <i>колегіуми</i> : єзуїтські, піарські	<i>Протестанті</i> <i>колегіуми</i> кальвіністські лютеранські аріанські	<i>Братські школи</i> <i>підвищеного типу</i> : Львівська з 1586р., Київська з 1615 р., Луцька з 1620 р.	<i>Києво-братський</i> <i>Колегіум</i> (заснований шляхом об'єднання братської та Лаврської шкіл у 1632 р.)
<u>Елементарна освіта</u>			
католицькі школи	протестантські школи	монастирські та парафіяльні православні школи	
братські школи	школи національних меншин	полкові та січові школи	школи мандрівних дяків

На Січі існували також школи музики і співу Б. Хмельницький в 1652 видав універсал про організацію при кобзарських цехах шкіл кобзарів і лірників.

Смотрицький Максим (Мелетій) Герасимович

видатний філософ, просвітитель, письменник-полеміст, учений-філолог

Бл. 1572-1633 рр.

Смотрицький відомий своїми полемічними творами, спрямованими проти католицизму й унії. В поезіях релігійно-містичні роздуми поєднує з ренесансно-гуманістичними ідеями. Оспівуючи в такому дусі сильну, активну, творчу особистість, він підпорядковує її ідеї «спільного блага»; прославляючи освітню і культурну діяльність, пріоритетного значення надає не «зовнішньому, знанню» (світськими науками, а «внутрішній», богонатненній мудрості; розкриваючи внутрішню ступінь людини і зосереджуючись на її духовному змісті, усуває зі своєї поезії характерний для ренесансного світогляду пейзаж. Вважаючи самопізнання найважливішим чинником духовного вдосконалення людини, він розуміє його і як засіб пробудження її етичної і релігійної самосвідомості та волі до захисту своїх прав.

Славинецький Єпифаній

педагог, філолог, письменник і перекладач

? – 1675 рр.

Основні праці: „Короткий латино-слов'янський словник”, „Лексикон філологічний”, „Лексикон греко-слов'яно-латинський”, „Громадянство звичаїв дитячих”, „Похвала глупоті”, „Лексикон латинський” тощо. Всього 150 оригінальних та перекладених праць.

У своїх поглядах притримувався орієнту на грецьку культуру і освіту. Дбаючи про поширення прогресивних педагогічних ідей, просвітитель використовував розмовну мову, наводив приклади з російського побуту.

„Громадянство звичаїв дитячих” набуло великої популярності в освічених колах України і Росії протягом більш ніж ста років.

Педагогічні ідеї цього твору. Головними моральними

добродійностями, на виховання яких спрямовані настанови трактату, є любов до Бога і до ближніх, цнотливість, ввічливість, відповідальність, гідність, поміркованість, скромність, охайність, стриманність, чесність, дотепність. Утворення взаємозв'язку моральних і естетичних проявів людини та її розумового розвитку. Розуміння суспільної обумовленості завдань виховання, а не тільки божественної. Повага до знань і до вчителя як одна з провідних вимог до учня. Основи морально-статевого виховання підлітків полягають у вихованні чистоти помислів, їх зверненні до молитов, до добрих справ, формування навичок особистої гігієни.

Полоцький Симеон (Самуїл Омелянович Петровський-Ситніанович)

**освітній, культурний та церковний діяч, педагог, письменник
1629-1680 рр.**

Основні праці: „Обід душевний”, „Вечеря душевна”, „Ветроград многоцветний”, „Буквар мови слов'янської”, „Рифмологіон чи віршослов”, „Псалтир царя і пророка Давида”, „Повчання про благословенний стан у храмі Божому”.

Педагогічні погляди вченого сформувались під впливом європейської науки і освіти. С. Полоцький схилився до католицької доктрини про виправдання людини справами, працею. Сімейне виховання – чи не найважливіший пункт в педагогічній спадщині вченого. Весь сімейний уклад, поведінка дорослих, характер їхніх стосунків надзвичайно впливають на розвиток дитини, формування її поглядів і поведінки. Любов до батьків – велика сила у вихованні, але надмірна любов шкідлива. Характер, який формується в підлітковий вік, зберігається до смерті. Батьки не повинні відмовляти дітям дружити з тими, хто може на них погано вплинути. Навчання дітей слід починати якомога раніше.

Вікова

періодизація:

від народження до 7 років (період морального виховання),

від 7 до 14 років (період практичного виховання),

від 14 до 21 (період розумового розвитку і громадського виховання юнака).

Прокопович Феофан (Єлізар)

український видатний вчений гуманіст, просвітитель, педагог,
філософ, письменник, державний діяч

1681-1736 рр.

Основні праці: «Про поетичне мистецтво», «Про риторичне мистецтво», «Промова про заслуги наук, що прирівнюються до заслуг зброї», «Перше повчання отракам», «Духовний регламент», збірки поезії «Lucubrationes...», «Illustrissimi ac reverendissimi...».

Чи не в перше в українській філософії у творах ученого з'явився постулат, що Бог – це одне з визначень природи. У його ставленні до наукового знання виразно простежуються риси, характерні для гуманістів Відродження та Просвітництва. **Педагогічні ідеї:** освіта є головним фактором суспільного прогресу. Ідея просвіченого абсолютизму. Ідея безперервної освіти (істинно освічена людина «ніколи ситності не відчуває у пізнанні своїм, ніколи не перестає вчитися»). Вимога глибокого, істинного знання, а не «примарного і мрійного вчення». Утвердження необхідності вивчення закономірностей людської природи для того, хто хоче впливати на людину (оратор, вчитель). **Дидактичні вимоги до написання підручників («Духовний регламент»):** ясність та простота, стислість, послідовність, логічність викладу, перехід від простого до складного, урахування психологічних особливостей учнів. **Вимоги до морального виховання учнів:** чесноти «які слід виховувати: потяг до знань, працелюбність, дотепність». Смертні гріхи, яким слід запобігати: корисливість, нещуче, ледарство.

**Українська школа і педагогіка періоду Руїни
(друга половина XVIII століття.)**

Педагогічні ідеї Г.С.Сковороди

<p><i>Мета виховання та життя:</i> <i>Самопізнання та самовдосконалення, досягнення щастя, якого можна дістатися цілковитою перемогою духу та душевним спокоєм.</i> <i>Виховний ідеал:</i> <i>«істинна людина», для якої потрібне є неважким, а важке непотрібним.</i> <i>Три обов'язки батьків:</i> благо породити, турбуватися про здоров'я дітей, навчити вдячності.</p>
--

<i>Загально-педагогічні ідеї</i>	
<p><i>Ідея сродності виховання:</i> <i>Сродність — життя за внутрішнім блаженним духом, що означає: навчатися тому, до чого народжений, обрати працю згідно своїй натурі.</i> <i>Ідея нерівної рівності:</i> «Природа є перша всьому причина, - самодвижима причина».</p>	<p><i>Принцип народності виховання:</i> «Кожен повинен взнати свій народ і в народі себе».</p>

<i>Дидактичні погляди</i>			
<p><i>Принципи навчання:</i> виховний характер; врахування інтересів; систематичність; науковість; міцність знань; послідовність; свідомість; активність; розвиток пізнавальних інтересів</p>	<p><i>Зміст навчання:</i> відповідно до ідеї сродності треба навчати тому, що потрібно людині для самопізнання, пізнання навколишнього світу, для щастя і праці; головне джерело самопізнання і пізнання — Біблія</p>	<p><i>Предмети навчання:</i> рідна мова, іноземні мови, література, піїтика, історія, філософія, точні науки, «грецькі музи» (музика, живопис тощо), ремесло та землеробство, богослов'я</p>	<p><i>Методи навчання:</i> словесні: розмова, співбесіда, лекція; самостійні роботи: виконання перекладів, написання віршових переказів, прозових творів, листування, читання книг, спостереження під час екскурсій</p>

Твори:

- «Благодарний Єродій»;
- «Убогий Жайворонок»;
- «Байки Харківські»

Педагогічна думка в Росії (XVIII - початок ХХст.)

М. Ломоносов (1711-1765)

Ідеї: демократизація освіти

народна школа

Мета: формування духовно і фізично розвинених громадян.

Методи: бесіда, лекція, вправи.

Підручники: «Риторика», «Російська граматика» (14 видань), «Стародавня російська історія»

1755р. – за ініціативи М.Ломоносова відкрито Московський університет.

М. Пирогов (1810-1881)

Роботи: «Питання життя»

«Про публічні лекції з педагогіки»

«Про методи викладання»

Ідеї: виховного навчання

роль знань

активні методи навчання

вимоги до вчителя

відмова від тілесних покарань

Л. Толстой (1828-1910)

Роботи: «Загальний нарис характеру Яснополянської школи»

«Про методи навчання грамоти»

«Про народну освіту»

«Про виховання»

Ідеї: вільного виховання

критика зазубрювання

методика шкільної бесіди і розповіді

написання дітьми творів

Прогресивні педагоги в Росії на початку XX ст.

Л.Лесгафт (1837-1909)

Роботи: «Керівництво з фізичної освіти дітей шкільного віку»

«Про ігри та фізичне виховання в школах»

«Сімейне виховання дітей і його значення»

Ідеї: раннього і дошкільного виховання

фізичне виховання (система)

вимоги до вчителя

П.Блонський (1884-1941)

Ідеї: методи дослідження дитини (тестування, спостереження, опитування)

активні методи навчання (експеримент, спостереження, екскурсії)

ручна праця

статеве виховання

С.Шацький (1878-1934)

Роботи: «Мої педагогічні шляхи»

«Бадьоре життя»

«Підвищення якості уроку»

Ідеї: дитячі клуби

активні методи навчання

самостійна робота дітей

дитяче співробітництво (колектив)

праця

Система вітчизняної освіти у першій половині XIX ст.

«Статут університетів» та «Статут навчальних закладів, підвідомчих університетам» 1804 року

Віденський навчальний округ	Харківський навчальний округ
<i>Парафіяльне училище: — велике (4 роки навчання); — мале (2 роки навчання);</i>	<i>парафіяльне училище (1 рік навчання) повітове училище (2 роки навчання) гімназія (4 роки навчання)</i>
<i>Віденський університет</i>	<i>Харківський університет</i>

Перші гімназії:

- ✓ Харків
- ✓ Чернігів
- ✓ Полтава

1805 – Харків – перший в Україні університет

1834 – Київ – університет, культурний центр

Ідеї демократизму, гуманізму розвивали українські письменники:

Іван Котляревський, Тарас Шевченко, Олександр Духнович.

Педагогічна система К.Д. Ушинського

Дидактична система К.Д.Ушинського

Для чого навчати? Мета освіти

Поєднання формальної та матеріальної цілей освіти:

Забезпечити найкоротшим і найлегшим шляхом засвоєння різноманітних знань про природу і суспільство, що відкривають очі на істину і необхідні для вдосконалення суспільного життя;

Сформуувати світогляд людини

Чому навчати? Зміст освіти

Народна школа

1. Рідна мова як провідний предмет навчання, засіб морального та розумового розвитку дитини;
2. Вивчення арифметики, Закону Божого, елементів природознавства, основ вітчизняної історії;
3. Вивчення основ ремесел.

Середня школа:

1. Протест проти ранньої спеціалізації, загальноосвітній, гуманний характер;
2. Гуманна освіта полягає у вивченні, перш за все, рідної мови і літератури, а потім — предметів, які розкривають людину і природу (історії, географії, математики, природничих наук, сучасних іноземних мов);
3. Давні мови є предметом вивчення лише для окремих спеціалістів;
4. Приділення великої уваги вивченню природничих предметів, оскільки «логіка природи є найбільш доступною і найбільш корисною для дітей»;
5. Класична освіта у її чистому вигляді вже не відповідає вимогам часу, вона повинна увібрати в себе кращі елементи реальної освіти.

Кого навчати?

Ідея обов'язкового навчання

Як навчати? Принципи і методи навчання

Принципи:

1. Виховний характер навчання;
2. Зв'язок навчання з життям;
3. Природо-відповідність навчання;
4. Свідомість і активність навчання;
5. Послідовність на систематичність навчання;
6. Наочність навчання;
7. Міцність засвоєння знань.

Методи:

1. Метод синтетичний (індуктивний); 2. Аналітичний (дедуктивний)

Засоби викладання:

1. Догматичний, або пропонуючий; 2, Сократичний, або запитальний, діалогічний; 3. Евристичний, або проблематичний; 4. Акроматичний, або викладаючий.

Педагогічні погляди І.Огієнка

Дидактичні погляди

Мета виховання:

розвинути національну свідомість та самосвідомість, духовність, національний характер, сформувати естетичні цінності, утвердити з ранніх літ здоровий спосіб життя

Зміст освіти:

пріоритет національного компонента освіти: знання природних багатств та національних героїв, історії, культури, традицій свого народу

Принципи навчання:

виховний характер навчання; наочність, науковість, систематичність, міцність знань; індивідуальний підхід; диференціація; активність і творчість учнів; встановлення міжпредметних зв'язків

Методи навчання:

бесіда, розповідь, пояснення, вправи, робота з книжкою, використання наочності, дискусія, проблемний виклад знань

	Зміст виховного процесу: прищеплення любові до свого народу, народної творчості, рідної мови і церкви	
<i>Суб'єкти виховного впливу:</i> сім'я, школа, позашкільні заклади	Засоби виховання: рідна мова, батьківський та материнський приклад, рідномовне оточення, етнічне середовище, усна народна творчість, читання Біблії, народний календар, рідна історія, література, традиції, обряди, свята, ігри, мистецтво, рідний побут, одяг	

Драгоманов Михайло Петрович

видатний історик, громадський діяч, просвітитель, публіцист.

1849-1895 рр.

Основні праці: “Народные наречия и местный элемент в обучении”, “Антракт з історії українофільства”, “Народні школи на Україні серед життя і письменництва в Росії”, “Чудацькі думки про українську національну справу”, “Оповідання про заздрих богів”, “Листи на Наддніпрянську Україну”, “Літературно-публіцистичні праці” і т.ін.

Завдання освіти – передати нові здобутки всесвітньої науки та культури, для чого необхідне політичне визволення, яке забезпечило б право людини і громадянина думати вільно, вживати свою рідну мову і друкувати книжки.

На основі аналізу стану початкового навчання в Західній Європі у статті “Народные наречия и местный элемент в обучении” (1874) М. Драгоманов порушує питання якнайширшого запровадження методики початкового навчання “местных читальников для народных школ” на теренах Російської

імперії; моральний розвиток є важливим завданням національної освіти; основою духовного розвитку людства може бути тільки національна культура, тому мова інтелігенції повинна бути обов'язково тією самою, що і простого народу; національна історія є невід'ємною часткою національної освіти. Відняти у народу історію є злочином проти народного духу, нехтування нею є політичною і страшною моральною помилкою.

1. **Вислови.**

"Найскоріше пішло б те оновлення, якби наша письменська громада взялась рішуче вчитись європейським мовам та просто увійшла прямі стосунки з європейською наукою, письменством і політикою. Але позаяк життя не жде і позаяк всі письменні українці добре розуміють російську мову, а більша частина лінується вчитися мовам європейським, то для користі самого українського письменства треба показувати молодіжі, чого, власне мусить вона шукати в російському письменстві.."

"...як ми показували на прикладі дитини, проба, тобто початок праці головою, науки лежить у природі людській, і ніякими намовами проти неї її не виб'єш з людей. А далі проба, наука хоч не зразу доводить людей до правди, хоч по дорозі дає людям і помилки, а іноді і горе, та лишень пробою та взаємною наукою люде доходять до правди".

Михайло Сергійович Грушевський

**видатний учений-історик, громадський і політичний діяч, письменник,
ідеолог руху за незалежність України,**

організатор національної освіти і науки

1866-1934 рр.

Основні праці: "Справи українських кафедр і наші наукові потреби", "За рідну школу", "Про українську мову і українську школу", "історія України: Додаток до програм вищих початкових шкіл і низших класів шкіл середніх" і багато інших.

Мета виховання – формування всебічно розвиненої людини – громадянина і патріота.

Принцип народності як головний принцип навчання і виховання. Необхідна рідна школа, така система навчання і виховання, яка базується на національних традиціях і рідній мові. Необхідно, щоб людина за допомогою наставника сама формувала свій світогляд. Для здійснення програми самоосвіти й самовиховання потрібно всіляко заохочувати дітей до читання різної літератури, без жодного примусу обережно спрямовуючи художні смаки та пізнавальні інтереси юного читача. Національна самосвідомість повинна бути домінуючою у вихованні моральності.

*Освіта та педагогічна думка в Україні
(друга половина XIX ст.)*

Вітчизняний громадсько-педагогічний рух (50-60 роки XIX ст.)

Причини виникнення рухів

<i>СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНІ</i>	<i>Суспільно-економічні</i>	<i>Педагогічні причини</i>
Існування у країні феодальної залежності для мільйонів мас народу, яка вважалася уже на той Час ганебним пережитком минулого в усіх цивілізованих країнах світу. Поразки Росії у Кримській війні. Політичні події 1848 року у Європі	Існування кріпосницьких стосунків, які не давали можливості для розвитку капіталістичної економіки та необхідності для масової народної школи	Невідповідність вузько станової освіти, в якій надавалась абсолютна перевага класицизму, потребам прогресивного розвитку суспільства; недостатня увага суспільства справі виховання людини-громадянина; панування у навчальних закладах політичного нагляду; застосування архаїчних методів навчання; відсутність системи підготовки вчителів для народних шкіл, їх крайня нерозвиненість

Привідні ідеї руху та його прояви

Перетворення в сфері освіти, які б сприяли приведенню школи у відповідність із потребами суспільного розвитку: створення масової народної школи, освіта жінок.

Створення педагогічних, просвітницьких та наукових товариств. Розвиток педагогічної публіцистики і педагогічних журналів. Відкриття громадських та приватних шкіл різних типів. Участь представників руху у здійсненні реформ освіти, у становленні земського освітнього руху. Сприяння народній освіті шляхом розвитку книговидавничої справи та «ходіння в народ».

Напрямки руху та його представники

<i>Ліберально-буржуазний</i> М.І. Пирогов, М.І. Костомаров , І.І. Глібов, М.П. Драгоманов	<i>Монархічний</i> С.С. Уваров	<i>Буржуазно-демократичний</i> К.Д. Ушинський, В.І. Водовозов, Х.Д.	<i>Революційно-демократичний</i> М.Г. Чернищевський, М.О. Добролюбов,	<i>Анархічний</i> Л.М. Толстой
--	-----------------------------------	--	---	-----------------------------------

Система вітчизняної освіти (початок ХХ ст.)

Структура освіти

Початкова, вища початкова, загальна та професійна, середня педагогічна освіта

Учительські інститути (3 роки)	Ремісничі, сільськогосподарські, торгові та інші училища і школи (3-4 роки)		
Учительська семінарія (4 роки), двокласне училище (5 років)	Вище початкове училище (4 роки)	Початкові училища: земські, міністерські церковно-приходські (3-4 роки)	
Система середньої та вищої освіти			
Університет (4 роки)	Вищі технічні, сільськогосподарські, економічні тощо	Вищі жіночі курси (4-5 років)	Духовна академія (4 роки), богословські класи
Чоловіча гімназія (8 років)	Реальне училище (7 років)	Комерційне училище (7-8 років)	Кадетський корпус (7 років)
		Жіноча гімназія з пед. кл. (7-8 років), прогімназія (4 роки)	Спархія-льне училище (7-8 років)
		Інститут шляхет-них дівчат (8 років)	Духовна семіна-рія (6-7 р.), Духовне училище (4 роки)

Ващенко Григорій Григорович

**видатний педагог, психолог, фахівець з дидактики
національного виховання**

1878-1967 р.р.

Основні праці: “Наслідки педагогічного тесту над дітьми Полтавських шкіл”, “Методи об’єктивного обслідування техніки читання”, “робота полтавського кабінету соціальної педагогіки”, “проект системи освіти в самостійній Україні. Мюнхен”, “Виховний ідеал” і т.ін.

У колі його дослідницьких інтересів були проблеми дидактики, зокрема одвічно дискусійне питання класифікації і номенклатури методів навчання. Основу власної класифікації автор заклав необхідність виконання двоєдиної умови: система суто технічних засобів навчання має підпорядковуватися повній педагогічній логіці вчителя, на основі якої можливе здійснення слушних комбінацій цих засобів відповідно до потреб конкретного освітнього моменту. Г.Г. Ващенко займався питанням педології. У численних статтях педагог аналізує результати дослідження вікових та індивідуальних особливостей учнів і студентів, що проводились на основі використання тестів і різних методик вітчизняних і зарубіжних учених. Він також обґрунтовує необхідність забезпечення школі статусу педагогічного центру певного мікрорайону з метою зміцнення її зв’язку з життям і цьому контексті висвітлює позитивний досвід роботи дитячих закладів інтернатного типу.

Педагогічна система А.С.Макаренка

Педагогічні принципи А.С.Макаренка

Проблема мети та завдань виховання у творах А. Макаренка

«Я розумію мету виховання як програму людської особистості, програму людського характеру, причому у поняття характеру я вкладаю всю сутність особистості, тобто і характер зовнішніх проявів, і внутрішньої переконаності, і політичне виховання, і знання — абсолютно всю картину людської особистості...».

«Було б неймовірним верхоглядством ігнорувати людське різноманіття і питання про завдання виховання формулювати однаково для всіх». «...формулювання цілей, звичайно, не може бути виведене ні з біології, ні з психології, а може бути виведене тільки з нашої суспільної історії, з нашого суспільного життя».

«Нема нічого вічного і абсолютного у наших завданнях. Вимоги суспільства дійсні тільки для епохи, тривалість якої є більш або менш обмеженою. Ми можемо бути цілком упевненими у тому, що до майбутнього покоління будуть поставлені дещо змінені вимоги, причому зміни ці будуть вноситись поступово, у відповідності з удосконаленням всього суспільного життя».

Загальні принципи виховання

цілісність та діалектичність виховного процесу: «Педагогіка є найбільш діалектичною, дуже складною і різноманітною наукою»;

праця як системоутворювальна основа усієї сукупності виховних впливів;

принцип завтрашньої радості;

принцип зміни соціально-психологічних ролей дітей.

Педагогічний гуманізм А.С. Макаренка проявляється у:

професійній ідеології, у спрямованості, мотиваційно-ціннісному ставленні до педагогічної дійсності, у розумінні мети, змісту, об'єкта і засобів педагогічної роботи;

щоденному піклуванні про вихованців, батьківській турботі про них, позбавленій жалісливості, але пройнятій оптимізмом і вимогливістю.

Педагогічні погляди В.О. Сухомлинського

(1918-1970 р.р.)

Основні праці В.О.Сухомлинського

Основні роботи:

В.О. Сухомлинський написав 50 монографій та книг, 625 статей, близько 1500 оповідань і казок: «Серце віддаю дітям», «Народження громадянина», «Сто порад вчителю» та інші.

Джерела педагогічного світогляду:

класична гуманістична педагогічна спадщина (Ж.-Ж. Руссо, Й.Г. Песталоцці, К.Д.Ушинський, Л.М. Толстой, Я. Корчак.)
народна педагогіка
комуністична педагогіка і радянська педагогіка
передовий педагогічний досвід

Гуманістичні основи педагогічної системи:

виховання дитини повинно бути спрямоване на окультурення її потреб
ідеал культурних бажань людини, які необхідно виховувати, - це потреби у праці, у творінні добра
для виховання дитини, необхідно створити у неї чутливість до виховання (потребу бути хорошою), створити для неї „радість буття”, сформувати почуття власної гідності
умовою успішного виховання, з якої воно має починатись, є створення атмосфери успіху, що є відправною основою; абсолютна перевага позитивних стимулів і реакцій на поведінку дитини над негативними

З 1948 по 1970 р. – директор Павлиської середньої школи.

Новаторське положення – про гармонію суспільних та індивідуальних потреб у структурі особистості.

Система сучасної освіти

Мета освіти (за законом України «Про освіту»)

Всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високоморальних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, забезпечення народного господарства кваліфікованими фахівцями

Основні принципи освіти:

- доступність для кожного громадянина;
- рівність умов для реалізації здібностей;
- гуманізм, демократизм, пріоритетність загальнолюдських духовних потреб;
- органічний зв'язок зі світовою та національною історією та культурою;
- незалежність від політичних партій;
- науковий, світський характер освіти;
- інтеграція з наукою і виробництвом;
- гнучкість і прогностичність системи освіти, її єдність і наступність, безперервність і різноманітність;
- поєднання державного управління і громадського самоврядування;

Структура освіти:

дошкільна освіта, загальна середня освіта, позашкільна освіта, професійна освіта, вища освіта, післядипломна освіта, аспірантура, докторантура, самоосвіта

Освітньо-кваліфікаційні рівні:

- кваліфікований робітник
- молодший спеціаліст
- бакалавр
- спеціаліст

Структура середньої освіти:

перший ступінь — початкова школа (1—4 класи) другий ступінь — основна школа (5—8 класи) третій ступінь — старша школа (9—11 класи)

Типи вищих навчальних закладів

I—II рівні акредитації: технічні, педагогічні, медичні, мистецькі училища, технікуми, коледжі.

III—IV рівні акредитації: інститути, академії, університети

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Агафонова Н.В. Вороги і приятелі. Освітня політика за часів Директорії // Рідна школа – 1997. – №7-8.
2. Агафонова Н.В. Концептуальне і практичне вирішення освітньої політики в Україні (1919 – 1920 рр.) // Рідна школа – 1997. – №3-4.
3. Агафонова Н.В. Піднесення ідеї національного виховання на засадах єдиної школи (1917 – 1919 рр.) // Педагогіка і психологія. – 1997. – №1.
4. Антология педагогической мысли Древней Руси и Русского государства XIV – XVII вв. / Ред. С.Ф.Егоров и др. – М.: Педагогика, 1985. – 367 с.
5. Антология педагогической мысли Украинской ССР / Сост. Н.П.Калиниченко и др.. – М.: Педагогика, 1988. – 640 с.
6. Баранов В.Ф. Педологическая служба в советской школе 20-30-х годов // Советская педагогика. – 1990 . – №2.
7. Беринда П. Лексикон словено-росский и имен толкование // Антология педагогической мысли Украинской ССР / Сост. Н.П.Калениченко. – М.: Педагогика, 1988. – 640 с.
8. Богданович И.Ф. О воспитании юношества // Антология педагогической мысли России первой половины XIX в. – М.: Педагогика, 1987.
9. Ващенко Г. Виховний ідеал. – Полтава: Полтавський вісник, 1994. – 192 с.
10. Веркалець М.М. Педагогічні ідеї Б.Грінченка. – К.: Т-во “Знання”, 1990. – 48 с.
11. Веселова В.В. Традиционные и новые ценности в системе образования США // Педагогика. – 1996. – №2.
12. Воскресенская М.М. Великобритания: стратегические направления развития образования // Педагогика . – 1996 . – №4.
13. Вульфсон Б.Л. Мировое образовательное пространство на рубеже веков : учебное пособие / Б.Л. Вульфсон. – М. : Из-во Московського психолого-соціального ін-та, 2006. – 235 с.
14. Вульфсон Б.Л. Сравнительная педагогика / Б.Л. Вульфсон, З.А. Малькова. – М. : Ин-т практ. Психологи; Воронеж : НПО”МОДЭК”, 1996. – 236 с.
15. Вульфсон Б.Л. Управление образованием на Западе: тенденции централизации, децентрализации // Педагогика . – 1997 . – №2.
16. Галус О.М. Порівняльна педагогіка : навчальний посібник / О.М. Галус, Л.М. Шапошнікова – К. : Вища шк., 2006. – 215 с.

17. Гільбух Ю.З. Друге народження педології // Радянська школа – 1989. – №11.
18. Грабовський П.А. Дещо про освіту на Україні // Історія української школи і педагогіки: Хрестоматія / Упор. О.О.Любар. – К.: Знання, 2003. – С.351-353.
19. Гриценко М.С. Нариси з історії школи в Українській РСР. – К.: Рад. шк., 1966. – 260 с.
20. Громовий В. Глобальна освіта й українська школа // Шлях освіти. – 1998. – №1.
21. Грушевський М.С. Про українську мову і українську школу. – К.: Веселка, 1991. – 46 с.
22. Декларація Народного комісаріату УРСР про соціальне виховання дітей. 1.07.1920 // Антологія педагогической мысли Украинской ССР. – М.: Педагогика, 1988. – С.306-310.
23. Державна національна програма “Освіта” // Історія української школи і педагогіки: Хрестоматія / Упор. О.О.Любар. – К.: Знання, 2003. – С.641-666.
24. Джурицкий А.Н. История педагогики: Учеб. пособ. для студ. педвузов. – М.: Гуманит.издат.центр Владос, 2000. – 432 с.
25. Дзевєрін О.Г. Видатний педагог: Передмова до зібрання творів В.О.Сухомлинського // Вибрані твори: В 5-ти т. – К.: Рад. шк., 1976. – Т.1.
26. Духнович О.В. Народная педагогика // Історія української школи і педагогіки: Хрестоматія / Упор. О.О.Любар. – К.: Знання, 2003. – 640 с.
27. Енциклопедія освіти / Академія пед. наук України ; головний ред. В.К.Кремінь. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.
28. Єрмак В. Софія Русова в період державного відродження України (1917-1921рр.): Становлення державності України // Сівєрянський літопис. – 1996. – №1.
29. Жураковский Г.Е. Педагогические идеи А.С.Макаренко. – М.: Изд-во Акад. пед. наук РСФСР, 1963. – 328 с.
30. Закон УРСР “Про освіту” // Голос України. – 1996. – 25 квітня.
31. Історія педагогіки / За ред. М.С.Гриценка. – К.: Вища шк., 1973. – 447 с.
32. Історія української школи і педагогіки: Хрестоматія / Упор. О.О.Любар. – К.: Знання, 2003.
33. Каленіченко Н.П., Ільченко Ж.Д. Роль земств у впровадженні навчання рідною мовою в народній школі України (кінець ХІХ-початок ХХ ст.) // Український журнал. – 1994. – №1.
34. Карпенко І.М., Неживий О.І. Образ світу в педагогічній системі Б.Грінченка // Педагогіка і психологія. – 1997. – №1.
35. Качкан В.А. “Сотворений на духовного провідника великої нації” (праця Михайла Драгоманова на українському полі) // Українське народознавство в іменах: У 2-х ч.– К., 1994. – Ч.1.
36. Качкан В.А. Етнокультурний пласт І.Огієнка // Українське народознавство в іменах: У 2-х ч.– К., 1994. – Ч.1.
37. Качкан В.А. Просвітницький вогонь Софії Русової // Українське народознавство в іменах: У 2-х ч.– К., 1994. – Ч.1.
38. Кічук Н.В. Освіта у сучасному світі: Навч. посіб.. – Ізмаїл, 2001. – 88 с.

39. Климчик Л.А. Боротьба М.П.Драгоманова за українську освіту // Педагогіка і психологія. – 1994. – №2.
40. Книга вчить як на світі жить. Книга для читання з народознавства. – Суми, 1996. – С. 5-36.
41. Концепція виховання у національній системі освіти // Освіта України. – 1996
42. Концепція національного виховання // Освіта. – 1996. – 7 серпня.
43. Концепція середньої загальноосвітньої школи України. – К., 1991.
44. Копиленко Н.Б. Сільський учитель Борис Грінченко // Педагогіка і психологія. – 1994. – №1.
45. Кравець В.П. Історія української школи і педагогіки. – Тернопіль, 1994. – С.4-25.
46. Кругляшов А. М. Драгоманов про історичну долю та завдання освіти на Україні // Рідна школа – 1991. – №8.
47. Лавриченко Н. Реформування освіти в європейських країнах за умов їх інтеграції // Шлях освіти . – 1997. – №2.
48. Латынина Д.И. История педагогики: Учеб. пособ. – М.: Гардарики, 2. – С.565-589.
49. Левківський М.В. Історія педагогіки: Підр. – К.: Центр навч.літ-ри, 2003. – 360 с.
50. Лордкипанидзе Д.О. Педагогическое учение К.Д.Ушинского. – М.: Педагогика, 1960. – С.250-262, 269-275.
51. Лордкипанидзе Д.О., Днепров Э.Д. Педагогическое наследие К.Д.Ушинского // Избранные педагогические сочинения: В 2-х т. – М.: Педагогика, 1974. – Т. 2. – С.365-415.
52. Лубенець Т. Педагогические беседы // Антология педагогической мысли Украинской ССР. – М: Педагогика, 1988. – С. 324-335.
53. Лузан П.Г., Васюк О.В., Бернова О.М. Історія педагогіки та освіти в Україні. – К. : НАУ, 2007. – 302 с.
54. Любар О.О., Стельмахович М.Г., Федоренко Д.Т. Історія української школи і педагогіки: Навч.посіб. / За ред. О.О.Любара. – К.:Го-во „Знання” КОО, 2003. – 456 с.
55. Макаренко А.С. Деякі висновки з мого педагогічного досвіду // Історія української школи і педагогіки: Хрестоматія / Упор. О.О.Любар. – К.: Знання, 2003. – С.465-469.
56. Макаренко А.С. Лекції про виховання дітей . – К.: Рад.шк., 1948. – 91 с.
57. Макаренко А.С. Методика організації виховного процесу. – К.: Рад. шк., 1951. – 100 с.
58. Марушкевич А.А. Велетень науки (Іван Огієнко) // Рідна школа – 1993. – №9.
59. Марушкевич А.А. Народна педагогіка і українознавство в спадщині І.Огієнка // Рідна школа – 1994. – №9.
60. Мицько І.З. Острозька слов'яно-греко-латинська академія. – К.: Наук. думка, 1990. – 190 с.

61. Монозон Э.И. Становление и развитие советской педагогики 1917-1987. – М.: Просвещение, 1987. – 223 с.
62. Муравицька М. Апостол правди і науки. Концепція національної освіти М.П.Драгоманова // Рідна школа – 1996. – №4. – С. 5-7.
63. Мухін М.І. Педагогічні погляди і освітня діяльність Х.Д.Алчевської. – К.:Вища шк., 1979. – 284 с.
64. Нариси з історії розвитку педагогічної думки: Навч.посіб. – К.: Центр навч.літ-ри, 2003. – 308 с.
65. Нариси історії українського шкільництва (1905-1933): Навч. посіб. / За ред. О.В.Сухомлинської та ін. – К.: Заповіт, 1996. – 304 с.
66. Нежинский Н.П. А.С.Макаренко и педагогика школы. – К.: Рад. шк., 1976. – 261 с.
67. Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР с древнейших времен до конца XVII в. / Отв. ред. Э.Д.Днепров. – М.: Педагогика, 1989. – 445 с.
68. Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР XVIII-первой половины XIX вв. / Отв. ред. М.Ф.Шабаева.– М.: Педагогика, 1973.
69. Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР. Вторая половина XIX в. – М.: Педагогика, 1976.
70. Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР, 1917-1941 гг.. – М.: Педагогика, 1980. – 456 с.
71. Пирогов Н.И. Вопросы жизни // Избранные педагогические сочинения. – М.: АПН РСФСР, 1953. – 752 с.
72. Поліщук М.С. “На Україні повинна бути українська школа” (Б.Грінченко) // Рідна школа – 1993. – №3.
73. Положення про професійний навчально-виховний заклад України // Освіта. – 1993. – 17 вересня.
74. Положення про середній загальноосвітній навчально-виховний заклад // Освіта. – 1993. – 3 вересня.
75. Полоцький С. “Обід душевний”, “Вечеря душевна” // Історія української школи і педагогіки: Хрестоматія / Упор. О.О.Любар. – К.: Знання, 2003. – С. 95-100.
76. Постанови ЦК ВКП(б) про школу 30-х років // Народное образование в СССР. – М.: Педагогика, 1974.
77. Поучення Володимира Мономаха // Історія української школи і педагогіки: Хрестоматія / Упор. О.О.Любар. – К.: Знання, 2003. – С. 40-42.
78. Прокопович Ф. Духовний регламент // Історія української школи і педагогіки: Хрестоматія / Упор. О.О.Любар. – К.: Знання, 2003. – С. 114-122.
79. Проскура О.В. Софія Русова – вчений, педагог, громадський діяч (до 140-річчя з дня народження) // Педагогіка і психологія. – 1996. – №1.
80. Розвиток народної освіти і педагогічної думки на Україні: Нариси (X - поч. XX ст.) / За ред. М.Д.Ярмаченка. – К.: Рад. шк., 1991. – 381 с.
81. Розвиток народної освіти і педагогічної думки на Україні: Нариси (X-поч. XX ст.) / За ред. М.Д.Ярмаченка. – К.: Рад. шк., 1994. – 381 с.

82. Русова С.Ф. Нова школа // Вибрані педагогічні твори: В 2-х т. – К.: Освіта, 1996. – С. 207-218.
83. Савинець В.К. Іван Франко і сучасна йому педагогічна думка в Галичині. – Львів: Вид-во Львівського ун-ту, 1961. – 91 с.
84. Савчин І. Львівське Братство. – К.: Рад. письменник, 1990. – 254 с.
85. Сбруєва А.А. Порівняльна педагогіка : навчальний посібник / А.А. Сбруєва. – Суми : Ред.-вид. відділ СДПУ, 1999. – 300 с.
86. Семчишин М. Тисяча років української культури.– 2-е вид. – К.: АТ “Друга рука”: МП “Фенікс”, 1993. – 550 с.
87. Сірополко С. Історія освіти на Україні. – К.: Наук. думка, 2002. – 912 с.
88. Сковорода Г.С. Байки Харківські // Історія української школи і педагогіки: Хрестоматія / Упор. О.О.Любар. – К.: Знання, 2003. – С.134-136.
89. Сковорода Г.С. Вдячний еродій // Історія української школи і педагогіки: Хрестоматія / Упор. О.О.Любар. – К.: Знання, 2003. – С.122-129.
90. Славинецький Є. Громадянство звичаїв дитячих // Історія української школи і педагогіки: Хрестоматія / Упор. О.О.Любар. – К.: Знання, 2003. – С. 91-95.
91. Смаль В.З. Педагогічні ідеї І.Франка. – К.: Рад. шк., 1966. – 187 с.
92. Стельмахович М.Г. Народна педагогіка. – К.: Рад. шк., 1985. – 312 с.
93. Субтельний О. Україна. Історія / Пер. з англ. Ю.І.Шевчука; Вст. ст. С.В.Кульчицького. – 2-ге вид. – К.: Либідь, 1991.
94. Сухомлинский В.А. Рождение гражданина. – М.: Мол. гвардия, 1971. – 336 с.
95. Сухомлинський В.О. Серце віддаю дітям // Історія української школи і педагогіки: Хрестоматія / Упор. О.О.Любар. – К.: Знання, 2003. – С.526-540.
96. Сухомлинський В.О. Сто порад вчителю. – К.: Рад. шк., 1988. – 304 с.
97. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори: В 2-х т. – К.: Рад. шк., 1983. – Т. 1. – С. 43-103.
98. Ушинський К.Д. Руководство к преподаванию по “Родному слову” // Педагогические сочинения: В 6-ти т. – М.: Педагогика, 1989. – Т.4. – 525 с.
99. Філоненко С.М. Освітня політика українських урядів у 1917-1920 рр. // Педагогіка і психологія. – 1995. – №2.
100. Франко І. Чого хоче “Галицька, робітницька громада” // Історія української школи і педагогіки: Хрестоматія / Упор. О.О.Любар. – К.: Знання, 2003. – С.306-353.
101. Чижевський Д. Історія української літератури. – К.: Академія, 2003 . – 568 с.
102. Шевченко Т.Г. Букварь южнорусскій // Історія української школи і педагогіки: Хрестоматія / Упор. О.О.Любар. – К.: Знання, 2003. – С.166-176.